

УДК: 35.08: 323.39 (477)

Сурай Інна Геннадіївна,

доктор наук з державного управління, доцент, професор кафедри публічного управління та публічної служби, Національна академія державного управління при Президентові України, 03057, м. Київ, вул. Ежена Потье, 20, тел.: (050) 352 05 23, e-mail: suray.inna@gmail.com

ORCID: 0000-0003-4377-2724

Сурай Інна Геннадьевна,

доктор наук государственного управления, доцент, профессор кафедры публичного управления и публичной службы, Национальная академия государственного управления при Президенте Украины, 03057, г. Киев, ул. Эжена Потье, 20, тел.: (050) 352 05 23, e-mail: suray.inna@gmail.com

ORCID: 0000-0003-4377-2724

Suray Inna Gennadiivna,

Doctor of Science in Public Administration, Associate Professor, Professor of the Department of public administration and public service of the National Academy of Public Administration under the President of Ukraine, 03057, Kyiv, Str. Eugene Pottier, 20, tel.: (050) 352 05 23, e-mail: suray.inna@gmail.com

ORCID: 0000-0003-4377-2724

Томашевська Тетяна Вячеславівна,

аспірант Національної академії державного управління при Президентові України, 03057, м. Київ, вул. Ежена Потье, 20, тел.: (067) 925 00 73, e-mail: tomashevska2007@ukr.net

ORCID: 0000-0001-8111-7507

Томашевская Татьяна Вячеславовна,

аспірант Национальной академии государственного управления при Президенте Украины, 03057, г. Киев, ул. Эжена Потье, 20, тел.: (067) 925 00 73, e-mail: tomashevska2007@ukr.net

ORCID: 0000-0001-8111-7507

Tomashevska Tetiana Viacheslavivna,

post-graduate student of the National Academy of Public Administration under the President of Ukraine, 03057, Kyiv, Str. Eugene Pottier, 20, tel.: (067) 925 00 73, e-mail: tomashevska2007@ukr.net

ORCID: 0000-0001-8111-7507

ОСНОВНІ КАНАЛИ РЕКРУТУВАННЯ СУЧАСНОЇ ПОЛІТИКО-УПРАВЛІНСЬКОЇ ЕЛІТИ В УКРАЇНІ

Анотація. Визначено основні канали рекрутування сучасної політико-управлінської еліти в Україні. Здійснено оцінку їх значення на прикладі депутатів Верховної Ради України VIII скликання, обраних за партійними списками. Схарактеризовано ключові проблемні аспекти процесу рекрутування української політико-управлінської еліти.

Ключові слова: еліта, канали рекрутування еліти, політико-управлінська еліта, політичне рекрутування, формування політико-управлінської еліти.

ОСНОВНЫЕ КАНАЛЫ РЕКРУТИРОВАНИЯ СОВРЕМЕННОЙ ПОЛИТИКО-УПРАВЛЕНЧЕСКОЙ ЭЛИТЫ В УКРАИНЕ

Аннотация. Определены основные каналы рекрутирования современной политико-управленческой элиты в Украине. Осуществлена оценка их значения на примере депутатов Верховной Рады Украины VIII созыва, избранных по партийным спискам. Охарактеризованы ключевые проблемные аспекты процесса рекрутирования украинской политико-управленческой элиты.

Ключевые слова: элита, каналы рекрутирования элиты, политико-управленческая элита, политическое рекрутирование, формирование политико-управленческой элиты.

MAIN CHANNELS OF RECRUITING OF MODERN POLITICAL AND GOVERNING ELITE IN UKRAINE

Abstract. The main channels of recruiting of the modern political and governing elite in Ukraine are determined. An assessment of their significance is made on the example of deputies of the Verkhovna Rada of Ukraine of the VIII convocation, elected by party lists. The key aspects of the recruiting process of the Ukrainian political and governing elite are described.

Keywords: elite, recruitment channels of the elite, political and governing elite, political recruitment, formation of political and governing elite.

Постановка проблеми. Ключова роль політико-управлінської еліти в сучасній політиці полягає у володінні ресурсами влади, а також правом на здійснення публічної політики та прийняття стратегічних рішень в інтересах всього суспільства.

Зважаючи на те, що саме поняття “еліта” асоціюється з вузьким і до-

сить закритим колом осіб із кількісно обмеженим складом, необхідною умовою існування політико-управлінської еліти є наявність каналів рекрутування, що дають змогу забезпечувати її якість, а отже, здатність здійснювати основні функції політичного управління на належному рівні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми формування політико-управлінської еліти в Україні стали предметом досліджень таких науковців, як Е. Афонін, Н. Гончарук, В. Гошовська, В. Кремень, О. Крюков, Б. Кухта, І. Лопушинський, О. Науменко, О. Олійник, А. Пахареєв, М. Пірен, А. Рачинський, Н. Селютіна та ін.

Мета статті — визначити основні канали рекрутування сучасної політико-управлінської еліти в Україні, оцінити їх значення на прикладі депутатів Верховної Ради України VIII скликання, обраних за партійними списками, а також схарактеризувати основні проблемні аспекти процесу рекрутування української політико-управлінської еліти.

Виклад основного матеріалу. Політико-управлінська еліта постійно потребує поновлюваного резерву, з якого б могло відбуватись її поповнення. У випадку наявності відпрацьованої та ефективно інституціоналізованої процедури такого оновлення через канали її взаємодії з суспільством зміна персонального складу еліти відбувається без шкоди для структури політичної системи, зберігаючи її цілісність та стабільність.

За допомогою політичного рекрутування, тобто залучення людей до активного політичного життя, формуються законодавчі і виконавчі органи держав, урядовий апарат, керівні кадри державних установ.

Важливу роль у здійсненні цього процесу відіграють кілька ключових моментів, а саме [1]:

- широта соціальної бази, яка має потенційно продукувати необхідний резерв еліти;

- рекрутери, тобто ті особи, до завдань яких належить функція відбору та відсіву кандидатів у елітарні структури;
- самі критерії рекрутування політико-управлінської еліти, які застосовуються в даній політичній системі.

Загалом виділяють відкриті і закриті системи рекрутування еліт, деякі автори фіксують ще й проміжні, напівзакриті системи [2]. Відкритий тип рекрутування характерний для демократичних політичних систем, коли відбір в елітні групи здійснюється під знаком професіоналізму і меритократії, канали вертикальної мобільності відкриті, активно використовується практика конкурсів і змагань за отримання тієї чи іншої посади, особливо в системі бюрократії. В елітних групах відбувається активна циркуляція членів, присутня висока ступінь конкуренції. Основними механізмами відкритого способу рекрутування еліт виступають електоральні. Важливим соціальним ліфтом є сучасна освіта.

Протилежний такого способу формування елітних груп закритий тип відбору, де гарантією входження до владної групи аж ніяк не є досвід, освіта чи інші професійні якості. Принципи меритократії поступаються місцем механізмам фільтрів селекції, в результаті дії яких еліта формується з числа лояльних до півної політичної сили громадян.

Формування еліти в кожній конкретній країні на кожному конкретному етапі її розвитку відрізняється значною своєрідністю. Існують, однак, загальні закономірності процесу входження людей у правлячу групу.

Так, канали рекрутування еліти, тобто ті соціальні інститути, входження в які дає людям змогу досягти влади, є універсальними для більшості країн. До них відносять:

1. Політичні партії. Особливо велика їх роль у західноєвропейських державах, де претендент на входження в еліту повинен пройти всі ступені партійної ієрархії. Так робили свою кар'єру М. Тетчер, Ф. Міттеран, Г. Колль і ті політики, які сьогодні змінили їх на ключових державних посадах.

2. Бюрократичний апарат. Значна частка чиновників прослідковується в еліті всіх країн, що розвиваються, а також таких високорозвинених країн, як Японія і Швеція.

3. Церква і церковні релігійні організації. Цей канал рекрутування більш характерний для іспанських країн і країн з сильним впливом католицизму.

4. Профспілки. Профспілкові лідери відіграють помітну роль у політичних елітах багатьох країн. Колишній президент США Р. Рейган і колишній президент Польщі Л. Валенса “увійшли у велику політику” як лідери профспілкових рухів.

5. Економічні інститути, сфера бізнесу.

6. Армія. Вплив цього фактора особливо великий у країнах Латинської Америки, Африки й Азії. Три прем'єр-міністри Ізраїлю — бойові генерали.

7. Система освіти відіграє суттєву роль у всіх країнах. За відгуками британських політологів, цією країною керують виключно люди, які закінчили Оксфорд або Кембридж і мають одну або дві вищі освіти, ча-

стіше юридичну і економічну. Американський істеблішмент (цим поняттям у США називають правлячу еліту), як правило, складається з випускників університетів, що належать до так званої “Ліги плющів”, серед яких Гарвардський, Уельський і Принстонський [3].

Аналізуючи вітчизняні канали рекрутування еліти, відзначимо, що для України на сучасному етапі не характерний значний вплив на формування еліти релігійних організацій.

Натомість провідну роль у процесі формування еліти відіграє так звана “партія влади” — неформальна, тобто публічно не оформлена, проте досить впливова суспільна сила з певними політичними й економічними інтересами та могутніми засобами їх захисту. Ще на самому початку української незалежності політологи досить точно визначили “партію влади” як політичний блок, що складається з прагматично зорієнтованих і деідеологізованих вищих кіл старої комуністичної номенклатури, на зміну якій поступово прийшла комсомольська, представників державного апарату та засобів масової інформації, керівників традиційних секторів промисловості та сільського господарства [4, с. 169].

Слід зауважити, що ступінь проникності каналів рекрутування має тенденцію до інтенсивності в періоди криз і сповільнення темпів у стабільні періоди. Так, після революції гідності українська політична еліта оновилася так званою “військовою елітою” зі складу активістів Майдану та учасників антитерористичної операції, командирів добровольчих батальйонів, а також журналістів

(медійників), громадських активістів [5]. Однак процес рекрутування, як правило, обмежений визначеним басейном рекрутування, тобто тими соціальними групами, які є основними постачальниками представників політичної еліти.

Тож до базових каналів рекрутування політико-управлінської еліти в Україні, на нашу думку, варто віднести:

- представництво бізнес-середовища;
- делегування політичними партіями;
- представництво громадських організацій та ЗМІ;
- наявність наукових здобутків;
- близькість до правлячого клану;
- вихід з регіональної еліти;
- “народне делегування” (волонтери, активісти Майдану, учасники антитерористичної операції);
- представництво спортивної та мистецької еліти.

Прошарок еліти в органах законодавчої влади (парламенті) України складається з Верховної Ради України у кількості 450 народних депутатів України.

Ми погоджуємося з думкою Д. Короткова, який акцентував увагу на тому, що в стабільних політичних системах рекрутування еліти здійснюється у відповідності до розроблених процедур, які сприяють оновленню складу еліти, а каналом рекрутування і циркуляції політичних еліт є партія, яка працює за схемою “партія – вибори – політична еліта” [6, с. 10–11]. Механізмом легітимації політичної еліти є демокра-

тичні вибори, які регламентуються відповідними законодавчими документами.

Отже, з метою визначення питомої ваги кожного, з визначених нами каналів рекрутування, на емпіричному рівні здійснено аналіз виборчих списків політичних партій Верховної Ради України VIII скликання, спираючись на біографії народних депутатів, розміщені на офіційному веб-порталі Верховної Ради України.

Станом на жовтень 2017 року у Верховній Раді налічується 422 народні обранці, 373 з яких входять до 8 депутатських фракцій і груп. 250 депутатів обрано за партійними списками (див. таблицю).

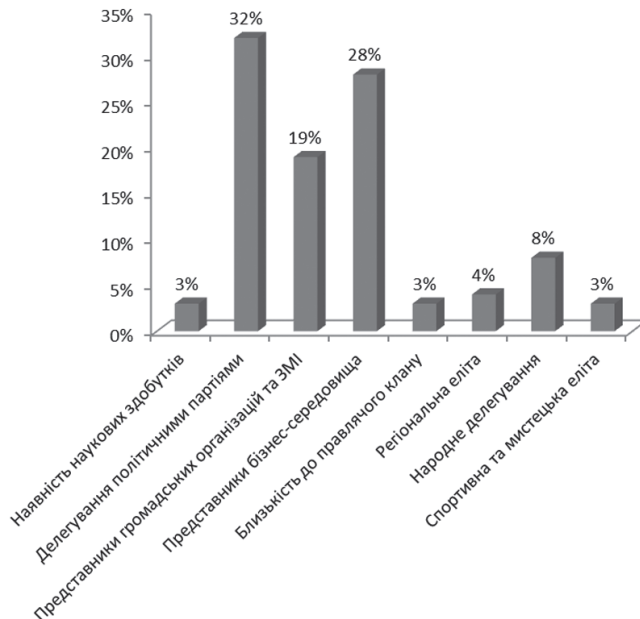
Зазначимо, що за підсумками позачергових парламентських виборів до Верховної Ради України 26 жовтня 2014 р. відбулося значне оновлення парламенту (лише 44 % народних обранців вже працювали в законодавчій владі). Водночас не можна говорити про значне зростання ролі демократичних каналів рекрутування еліти (див. рисунок).

Як бачимо, перше і основне джерело формування вітчизняної політико-управлінської еліти, яке легко виміряти кількісно, — керівна верхівка, “акціонери” партій та їх близьке оточення, виходячи із фінансових можливостей останніх, що, в свою чергу, порушує принципи рівності. Крім того, ряди еліти активно поповнюються представниками бізнесу.

Зауважимо, що в політику продовжують “втягувати” спортсменів, митців, охоронців, журналістів. Останні часто не мають не лише відповідної фахової підготовки, а й відповідного хисту.

**Канали рекрутування політичної еліти в українському парламенті VIII скликання
(депутати обрані за списками політичних партій)**

Назва депутатської фракції чи групи	Наявність наукових здобутків	Делегування політичними партіями	Представники громадських організацій та ЗМІ	Представники бізнес-середовища	Близькість до правлячого клану	Регіональна еліта	Народне делегування	Спортивна та мистецька еліта
Фракція партії “Блок Петра Порошенка”	1	24	17	12	2	4	4	4
Фракція політичної партії “Народний фронт”	2	30	7	13	1	2	7	1
Фракція політичної партії “Опозиційний блок”	1	5	3	15	2	1	–	–
Фракція політичної партії “Об’єднання “Самопоміч”	–	2	8	12	–	–	2	–
Фракція Радикальної партії Олега Ляшка	1	4	3	5	2	1	3	1
Фракція політичної партії “Всеукраїнське об’єднання “Батьківщина”	2	6	2	6	–	–	–	–
Народні депутати, які не входять до жодної фракції	–	2	3	–	–	–	2	–

**Розподіл депутатів, обраних за списками політичних партій
за каналами рекрутування**

Також можна говорити про доволі низьку спроможність партій і громадських організацій виступати “соціальним ліфтом” для молодих лідерів.

У результаті формування політичного класу та політико-управлінської еліти відбувається у відриві від механізмів суспільного представництва, що дозволяє укорінюватись “владі небагатьох” та “владі старших”, породжуючи політичну олігархію [7, с. 8–10].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, у сучасних умовах, коли перед нашою державою постають все нові й нові виклики, роль еліти, яка вже сформувалася і не змінюється, матиме тенденцію до послаблення. Водночас зростатиме значення механізмів, що дають змогу забезпечувати зміну еліт та формування нових, які найбільш відповідатимуть сучасному етапу розвитку країни, що, в свою чергу, вимагатиме зростання ролі демократичних каналів рекрутування еліти (партії, профспілки, громадські організації).

Подальші дослідження повинні зосереджуватися на розробленні нової системи рекрутування еліт, яка має базуватися на конкурентних засадах та інституалізації вимог до особистісної та професійної компетентності представників політико-управлінської еліти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Ашин Г. К.* Элитология. Смена и рекрутирование элит / Г. К. Ашин. — М. : ПРИОР, 1998. — 304 с.

2. *Ашин Г. К.* Формы рекрутирования политических элит / Г. К. Ашин [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://ecsocman.hse.ru/data/807/717/1231/007Ashin.pdf>
3. *Юрій М. Ф.* Політологія : підручник / М. Ф. Юрій. — К. : Дакор, 2006. — 416 с.
4. *Крюков О. І.* Політико-управлінська еліта України як чинник державотворення : монографія / за наук. ред. Е. А. Афоніна. — К. : Вид-во НАДУ, 2006. — 252 с.
5. *Лелич М.* Знакомые все лица. Кого ждать в парламенте нового созыва / М. Лелич // Фокус [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://focus.ua/country/316202/>
6. *Коротков Д. С.* Формування політичної еліти України в контексті електорального процесу : автореф. дис. ... канд. політ. наук : спец. 23.00.02 / Д. С. Коротков; Східноукр. нац. ун-т ім. В. Даля. — Луганськ, 2011. — 19 с.
7. *Україна: парламентські вибори і демократія* / С. Конончук // Бюлетень “Твій вибір–2007”. — К. : УНЦПД, 2007. — Вип. 8. — 20 с.

REFERENCES

1. *Ashin G. K.* (1998), Jelitologija. Smena i rekrutirovanie jelit, PRIOR, Moskva, Russia.
2. *Ashin G. K.* (1998), “Formy rekrutirovanija politicheskikh jelit”, Obshhestvennye nauki i sovremennost”, [Online], vol. 3, available at: <http://lib.4i5.ru/cu230.htm> (Accessed 1998).
3. *Yurij M. F.* (2006), Politolohiia, Dakor, Kyiv, Ukraine.
4. *Kriukov O. I.* (2006), Polityko-upravlins'ka elita Ukrainy iak chynnyk derzhavotvorennia, NADU, Kyiv, Ukraine.
5. *Lelich, M.* (2014), “Znakomye vse lica. Kogo zhdat' v parlamente novogo

- sozyva”, Fokus, available at: <http://focus.ua/country/316202/> (Accessed 24 sept 2014).
6. *Korotkov D. S.* (2011) “Formuvannia politychnoi elity Ukrainy v konteksti elektoral’noho protsesu”, Abstract of Ph.D. dissertation, Politychni instytuty ta protsesy, Skhidnoukrains’kyj natsional’nyj universytet im. V. Dalia, Luhans’k, Ukraine.
  7. *Ukraina: parlaments’ki vybory i demokratia* (2007), Biuleten’ “Tvij vybir–2007”, UNTsPD, Kyiv, Ukraine.